

פרשת יתרו

עשרת הדברים

השבת נקרא בפרשת השבוע על מעמד הר סיני וקבלת התורה. את עשרת הדברות שמעו עם ישראל במעמד הר סיני, שתי דברות ראשונות שמעו מפיו של הקב"ה, ושמונה דברות אחרונות מפי משה ששמע מפיו של הקב"ה (נחלקו רבותינו בזה, יש אומרים שגם שמונה האחרונות שמעו מפי הגבורה). עשרת הדברות הן עיקר התורה, ובהן נרמזות כל תר"ג המצוות. על דבר זה אין חולק. עשרת הדברות אף טעונות ברכה לפנין ולאחריהן מדינא, ולא רק משום גזרת נכנסין ויוצאין.

אתיחס הפעם לסוגיה מסויימת הקשורה לעשרת הדברות. נעמוד כאן על כמה נקודות בסוגיה זו. מדובר במשנה המובאת בשני התלמודים, ובמסגרת זו אביא את הסוגיה שבתלמוד הירושלמי. לצערנו, במשך מאות שנות הגלות נזנח מעט לימוד התלמוד הירושלמי ברוב המקומות. בדורות האחרונים ב"ה מתחיל לחזור כבודו של תלמוד זה, ורבים קובעים לימודם גם בו, לצד לימוד התלמוד הבבלי. עם זאת, פעמים רבות יש המנסים ללמוד את הירושלמי עם "ראש של בבלי", כלומר: סוגיה אותה למדו והבינו היטב בתלמוד הבבלי, כשבאים ללמוד את מקבילתה בתלמוד הירושלמי, נוטים לפרש לעצמם את הירושלמי כמו הבבלי. ניתן למצא לכך הרבה דוגמאות. אגב, בכמה מקומות בהם רש"י מפרש פירוש אחר מהמבואר בירושלמי, המעיין יווכח כי לא רש"י הוא החולק על הירושלמי, אלא שרש"י סובר שהבבלי והירושלמי חולקים, ובהתאם לכך מפרש את הבבלי. התייחסתי לעניין זה בכמה מקומות, וב"ה זכיתי לפרש בדרך זו כמה מחלוקות כאלה (הזכרתי לאחורונה את שיעורי בעניין ארבע כוסות).

אחר הקדמה זו, נגש לענייננו: **במשנה** במסכת תמיד (פ"ה) מבואר: אמר להם הממונה **ברכו ברכה אחת**, והן ברכו. קראו **עשרת הדברים** שמע והיה אם שמע ויאמר. בבית המקדש קראו בכל יום עשרת הדברות לפני קריאת שמע, ולמעשה כחלק ממנה. בשני התלמודים הובאה משנה זו בפרק א' של מסכת ברכות על המשנה 'בשחר מברך שתיים לפניו וכו' (בירושלמי: ה"ה, בבבלי: יא:). בשני התלמודים דברו על אותו עניין, אך נשים לב להבדל ביניהם. את הסוגיה בתלמוד הבבלי, מסתמא רוב הקוראים מכירים. אציג כאן את הסוגיה בתלמוד הירושלמי: **המן תנינן אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והן בירכו**. מה בירכו רב מתנא אמר בשם שמואל זו ברכת תורה. ולא כהבבלי שנחלקו אם ברכו יותר אור, או 'אהבה רבה'. אמנם, בפשוטו 'ברכו ברכה אחת' כוונתו לברכה אחת מתוך שתי הברכות שלפניה. אמנם, בזמן האמוראים רוב נוסח התפילה הקבוע של בני ארץ ישראל היה נתון לשינוי, וכל מי שהוא בר הכי, אמר לעצמו נוסח של ברכה, תוך הקפדה על תוכן הברכה והחתימה. ממילא כשאמר 'ברכת התורה' התכוון לברכה בה מברכים על התורה, ויכולה בהחלט להתאים גם כברכה שניה של ק"ש. אגב, יתכן שגם לפי הגרסה שבבבלי לא בהכרח שהתכוונו שאמרו דווקא נוסח ברכת אהבה רבה (מסתבר שגם אמוראי בבל הסכימו שבזמן בו נשנתה המשנה, עדיין לא היה נוסח קבוע לברכות). אמנם, עי' ב"י שתירץ על כך שאינה פותחת בברוך. וקראו עשרת הדברים שמע והיה אם שמע ויאמר.

רבי אמי בשם ר"ל זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. אמר ר' בא אין מן הדא לית את ש"מ כלום שעשרת הדברות הן הן גופה של שמע. דרב מתנא ור' שמואל בר נחמן תרוויהון אמרי בדין היה שיהיו קורין עשרת הדברות בכל יום ומפני מה אין קורין אותן מפני טענות המינין שלא יהו אומרים אלו לבדן ניתנו לו למשה בסיני.

ראיתי כמה שפרשו פסקה זו בצורה לא נכונה, ונשענו על המהלך שבתלמוד הבבלי. אפס, כי בירושלמי כאן לא דברו כלל על מעכבות זו את זו, ולא על סדר ברכות. לכן נראה לי שיש לפרש באופן זה:

במשנה למדנו שאחרי אותה 'ברכה אחת' שהם ברכו, קראו עשרת הדברות ואח"כ קריאת שמע. ר' אמי אומר על כך זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. כלומר: אין הברכות מעכבות את קריאת שמע, ויוצאים ידי חובת ק"ש אף בלא הברכות. כי הרי את ברכת התורה לא ברכו לפני קריאת שמע, אלא לפני עשרת הדברות (ועי' ריש פ"ב דברכות בירושלמי: זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. ושם ודאי לא שייך לבאר אחרת). ממילא, אין כאן ברכת המצוות לפני קריאת שמע.

ומתיר ר' בא 'אין מן הדא לית את שמע מינה כלום שעשרת הדברות הן הן גופה של שמע'. פי': ממשנה זו אין ראייה לכך, כיוון שעשרת הדברות הן הן גופה של שמע, כמו שמבאר מיד 'בדין היה שיהיו קורין אותן בכל יום'. לכן אין קריאתן מפסיקה בין ברכת התורה לקריאת שמע, ומה שבידך ברכת התורה לפני עשרת הדברות מועיל גם לקריאת שמע.

מנהג עמידה בעשרת הדברות

בירושלמי שם: דרב מתנא ור' שמואל בר נחמן תרוויהון אמרי בדין היה שיהיו קורין עשרת הדברות בכל יום. ומפני מה אין קורין אותן מפני טענות המינין שלא יהו אומרים אלו לבד ניתנו לו למשה בסיני.

בבבלי הובא העניין בלשון שונה קצת, ואולי יש להרחיב במקום אחר על שינוי הלשון בין שני התלמודים.

יצוין כי אותם 'מינים' מטענותיהם ומתרעומתם חששו חז"ל, הם תלמידי יש"ו, שהחלו לפעול בסוף ימי הבית השני.

במשך הדורות התקבלו בקהלות רבות מנהגים שונים סביב קריאת עשרת הדברות. יש הנוהגים לנגן נגונים מיוחדים בשבת זו, יש הנוהגים לומר פיוטים מיוחדים, ועוד. אחד המנהגים הידועים ונהוגים בקהלות רבות (וכמדומה שזהו מנהג רוב תפוצות ישראל) הוא: בשעת קריאת עשרת הדברות, עומדים כל הקהל על רגליהם.

בדורות האחרונים היו שהתנגדו למנהג זה, ומביאים ראיה לדבריהם מביטול קריאת עשרת הדברות בצבור בכל יום מפני תרעומת המינים. בזמננו, נמצא שכבר כתב כעין זה בתשובות הרמב"ם החדשות (סי' רס"ג עמ' 495 בהוצאת בלאו), וז"ל: בכל מקום שמונהגם לעמוד צריך למנעם בגלל מה שמגיע בזה מן ההפסד באמונה, ומדמים שיש בתורה מדרגות ומקצתה מעולה ממקצתה. וזה רע עד מאוד. מסיבה זו, יש הנוהגים לעמוד כמה פסוקים לפני עשרת הדברות, כדי שיהיה ניכר שאינו עומד רק בעשרת הדברות. לאחרונה ראיתי מי שכתב שיש לעשות כפי ההנהגה הזו ולעמוד כמה פסוקים קודם, והוסיף מדליה "לכך אין עושים 'אנכי' תחלת פרשה". איני יודע מי הראשון שהציע את הרעיון הזה, ולא זכיתי כלל להבין את טעמו. ברור שהמתנגדים לעמידה בעשרת הדברות, מתנגדים גם ל"פטנט" הנזכר. הרי אם אינו עומד תמיד בקריאת התורה, וכעת עומד, כולם מבינים שעומד בשביל עשרת הדברות. ואם באמת מצליח לעשות זאת באופן שלא יהיה ניכר כלל שעומד מסיבה מסויימת, הרי זה עקירת המנהג מכל וכל, ומסיבה זו בלבד ראוי לו שלא יעשה זאת. אמנם, ודאי שמה שאסרו זה רק עצם הקריאה בצבור בכל יום (יתכן שדווקא אם קורא בשעת קריאת שמע). אלא שיש שחששו שגם בעצם העמידה בעשרת הדברות דווקא, יש לחשוש לתרעומת המינים. ודאי שבמקום שנהגו כן, אין לחשוש יותר ממה שחששו חז"ל. יצויין כי בקהלות רבות נהוג לעמוד גם בקריאת שירת הים, בקריאת פס' אחרון של כל ספר, וכן בעוד כמה קריאות במשך השנה. לנוהגים כן, ודאי אין כל חשש מעין תרעומת המינים.

בשנים האחרונות, נשמעים מדי פעם קולותיהם של "מעוררים" למיניהם על עניין זה. פעמים רבות, טועים אותם מעוררים בדיבוריהם והנזק היוצא מדבריהם גדול בהרבה מהתועלת אם בכלל. אספר כאן שני מעשים מהם נלמד את הזהירות בסגנון הדבור:

א. בקהלתנו נוהגים לעמוד בקריאת עשרת הדברות. לפני מספר שנים התפלל אתנו בשבת עשרת דברים נער נחמד שהיה רגיל להתפלל אתנו מדי פעם. לפני קריאת התורה הזכרתי שכן המנהג אצלנו, והלה מיד אמר ש"אסור לעשות כן" (עוד בעיה הקיימת בחוגים מסויימים המחזירים לצעירי הצאן כאילו החוג שלהם הוא המייצג את כל כלל ישראל). כמובן שלא התייחסנו להערותו, והמשכנו הלאה. אותו נער נהג לעמוד בכל זמן קריאת התורה מתחילתה ועד סופה, וגם באותה שבת עמד בעת קריאת התורה. אמנם, תיכף כשסיים העולה לתורה את ברכתו שלפני קריאת התורה (בדרכ"כ אנו מתחילים את העליה הזו בפסוק 'וידבר אֱהִים' הסמוך ל'אנכי'), התיישב מיועדנו בהפגנתיות עד שסיים העולה לתורה לברך את הברכה שאחרי הקריאה כשסיים לקרא את הדברות. מצחיק אם לא היה זה כה עצוב. לאחר התפילה ניסיתי להסביר לאותו בחור טעותו הגדולה. הרי מעשהו הוכיח שלפי דעתו עשרת הדברות פחותים יותר. הוא לא כל כך הבין, אם אסור לעמוד אז, הרי שעשה כדן כשישב.

ב. באחת השנים, לפני שבת-עשרת הדברים (או שהיה זה לפני חג השבועות. איני זוכר בדיוק) הכרזתי שאנו מוכרים את העליה של קריאת עשרת הדברות. מאוחר יותר נגש אלי אברך צעיר (לא בהפגנתיות וכדומה, יש לציין) ונסה להסביר לי שאין כל טעם לקנות את עשרת הדברות במחיר גבוה, ואין שום עניין בעשרת הדברות וכו'. בין דבריו הוא אמר ממש בזלזול "אין עניין בעשרת הדברות, זה בדיוק כמו למשל פרשת בראשית". מזעזע לשמוע דבר כזה. עניתי לו שאכן פרשת בראשית חשובה מאד, בדיוק כפי שכל התורה כולה חשובה. אך גם לגבי עשרת הדברות, ודאי שיש בהן מעלה יותר מקריאות אחרות (אדרבה, משום כך חששו לתרעומת המינים. והדבר פשוט למי שיידיק יותר בדברי הירושלמי, ובפירוש רש"י בבבלי). לפי הסגנון שלו, יכולתי להבין שהוא שמע איזה דרשן שמשום מה נתפס דווקא לעניין הזה. איני יודע מי היה הדרשן, אך מסתבר שהוא דבר בצורה מאד לא נכונה. באמת לא ברור מה המניע של הוגי דעות מסויימים לקחת פרט מסויימים, לבנות עליו רעיון כלשהו, ועליו לבסס שיטה שלמה.

יהי רצון שנזכה לקיים כראוי את כל התורה כולה בשמחה ולעבוד את הקב"ה כראוי

הכנה לפורים ולחדש אדר

בעוד כשבוע וחצי יחול ראש חדש אדר. משנכנס אדר מרבנים בשמחה, כלומר, יש להרבות בשמחה כבר מר"ח, ובעצם בכל החדש כולו (כפי שפירש רש"י: ימי ניסים היו ... פורים ופסח). בשנים האחרונות נכתבו כמה חיבורים בהם דנים כיצד יש לקיים "דין" זה. רבותינו הראשונים והאחרונים לא דנו בכך, והסיבה היא פשוטה: אין דין של מרבנים בשמחה, ממילא לא שייך למצא "הגדרות" כיצד לקיים דין זה. אמנם, צריך לדעת כיצד להרגיש "מרבנים בשמחה". אחד הדברים החשובים ביותר – כבכל מצווה אחרת- הוא: לתת לילדים את ההרגשה של "משנכנס". בהמשך א"ה נבאר כאן כיצד כדאי לנהוג החל מראש חדש אדר. טבעו של כל אדם שונה, ולא לכל אחד מתאימה כל הנהגה. אך שרש הדברים שאביא בעז"ה בהמשך, שייכים אצל כולם במידה שווה. בעזרת ה' בעלונים הבאים אמשיך לבאר את הדברים.

קוראים יקרים

ב"ה לאחרונה נוספו עוד עשרות מניינים חדשים, והביקוש לעלון חולך וגדל. אנו זקוקים לעזרת העבור
מחיר הנצחה / חסות למשך חודש שלם (ניתן לשנות את הנוסח מדי שבוע): 200 ₪ בלבד

להערות והארות בענייני העלון:

יחזנתן נוימן קצות החשן 9/6 מודיעין עילית. 0527167567. דוא"ל: yn0527167567@gmail.com. וכן בקו חתורה והמצוה 0773541079
ניתן לתרום (גם הנצחות לע"נ, להצלחת, וכד') בעמדות נדרים פלוס: 'עדת יראים-אושטרייך' לשונית 'תרומות עבור קונטרסים וחיבורים'.

ציון 5: בעניין זה מוקלטת הערה או הרחבה בקו השיעורים: 0773541079. כמו"כ אשתדל בל"נ להקליט תגובות להערות הקוראים.
שלוחה 1: מאמרי המשך והרחבה לדברים שבעלון, ותגובות להערות. שלוחה 8: ניתן להקליט תגובות (ההודעה עצמה לא תושמע בקו). שלוחה 4 (בבנייה): שיעורים וסיפורים לילדים (3-8) בפרשת השבוע, תנ"ך, ענייני דיומא, ועוד. שלוחה 7: שיעורים יומיים

זמני התפלות בקהלתנו ק"ק עדת יראים-אושטרייך מודיעין עילית (נתיבות המשפט 111 ב):

פרשת בשלח-שבת שירה: מנחה בחול: 5:05. מנחה בעש"ק ובשב"ק: 4:30. שחרית בשב"ק (קבוע): 8:30. ערבית מוצש"ק: 5:45.

פרשת משפטים-שקלים: מנחה בחול: 5:10. מנחה בעש"ק ובשב"ק: 4:35. ערבית מוצש"ק: 5:50.

יבנה המקדש: יתרו: כהונה: שכניהו. לוי: שמעני. השיר: הזיו לך והבאר. מסכת שבת: פרק י'. משפטים: כ'. אלישיב. ל': עזראל